

de kiraat dersleri verdi. Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed ed-Dürî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Receb el-Bağdâdî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Muhammed (Sibtü's-Sel'ûs), Ebü'l-Abbas Ahmed b. Muhammed es-Sebtî, Ebü Muhammed Hasan b. Muhammed en-Nablusî, İbnü'l-Cündî onun talebelerinden bazılarıdır. İbn Râfi', eserlerini rivayet konusunda İbnü'l-Vecîh'in kendisine icâzet verdiğini belirtir (Takıyyüddin el-Fâsî, s. 70). Güzel ahlâkı, dindar kişiliğiyle tanınan İbnü'l-Vecîh, Şevval veya Zilkade 740'ta (Nisan veya Mayıs 1340) Bağdat'ta vefat etti ve Şûnûziyye Kabristanı'na defnedildi.

Eserleri. 1. *el-Kenz fi'l-kırâ'âti'l-âşr*. Henâ el-Hımsî, Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye nüshasını (nr. 316, vr. 91-270) esas alarak kitabı yayımlamıştır (Beyrut 1419/1998; diğer nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 412; Konya Yûsuf Ağa Ktp., nr. 6952; *el-Fihrisü's-şâmil*, I, 276-277). 2. *el-Kifâye*. Bir önceki eserin eş-Şâtibiyye* tarzında manzum hale getirilmiş şekli olup 1273 beyitten oluşmaktadır. 3. *Ravzatü'l-ezhâr fi kırâ'âti'l-âşere e'immeti'l-emşâr*. Ebû Amr ed-Dânî'nin *el-İdgâmü'l-kebirî* ile Muhammed b. Hüseyin el-Kalânîsî'nin *el-İrşâd*'ı esas alınarak yazılan on kiraate dair 1153 beyitlik bir eserdir. 4. *Tuħfetü'l-ihvân fi rivâyeti Hafş b. Süleymân* (a.g.e., I, 276). 5. *el-Lüm'atü'l-celiyye*. Nahiv ilmine giriş niteliğindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ'* (Altıkulaç), III, 1494-1495; a.mlf., *Mu'cemü's-şüüh: el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Muhammed Habîb el-Hîle), Tâif 1410/1990, I, 326; Takıyyüddin el-Fâsî, *Târîhu 'ulemâi Bağdâd: el-Muntehabü'l-muhtâr* (nşr. Abbas el-Azzâvî), Bağdad 1357/1938, s. 69-70; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 429; İbn Hacer, *ed-Düerü'l-kâmine*, Kahire 1966, II, 270-272; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1499, 1519, 1623; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 211; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VI, 79; *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulümü'l-Kur'an, mahtûtâtü'l-kurâ'ât* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1987, I, 276-277.

M. ZEKİ DUMAN

İBNÜ'L-VEKİL

(ابن الوكيل)

Ebü Abdillâh Sadrüddin Muhammed b. Ömer b. Mekki el-Makdisî el-Osmânî (ö. 716/1317)

Şâfiî fakihî ve edip.

19 Şevval 665 (13 Temmuz 1267) tarihinde Dimyat'ta dünyaya geldi. Bazı kaynaklar Dimaşk'ta doğduğunu kaydederse de (Sübkî, IX, 253) bu kanaat muhtemelen,

ailisinin onun doğumundan hemen sonra Dimaşk'a göç etmiş olmasından kaynaklanmıştır. İbn Fazlullah el-Ömerî'nin kaydettiğine göre soyu Kureysî'nin Benî Ümeyye koluna ulaşmakta, Osmânî nisbesi de Hz. Osman'la bir nesep ilişkisinin varlığına işaret etmektedir. Babası Dimaşk'ta hatiplik ve beytülmâl vekâleti görevinde bulunduğu için İbnü'l-Vekil ve İbnü'l-Hatib olarak, ayrıca babası gibi İbnü'l-Murahhil lakabıyla anılmıştır.

İbnü'l-Vekil Dimaşk'ta yetişti; aralarında Muhyiddin İbn Allân ve Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî'nin de yer aldığı birçok hocadan hadis öğrenimi gördü. İzzeddin İbn Abdüsselâm'dan fıkıh tahsili yapan babasından, Şerefeddin Ahmed b. Ahmed b. Nu'me el-Makdisî ve Tâceddin İbnü'l-Firkâh'tan fıkıh, Safiyyüddin el-Hindî'den usulü'd-dîn ve usul-i fıkıh, İbn Mâlik et-Tâfi'den nahiv okudu. Dimaşk'taki Berrâniyye, Cevvâniyye ve Azrâviyye medreselerinde fıkıh dersleri verdi. Yedi yıl süreyle Eşrefiyye Dârülhadisi meşihatlığı görevinde bulundu. *el-Âkîdetü'l-Vâsiyye*'deki görüşlerinden dolayı İbn Teymiyye'yi 705 (1306) yılında sorguya çekmek üzere Dimaşk'ta oluşturulan heyette İbnü'l-Vekil de yer aldı; üç ayrı oturum halinde yapılan bu soruşturma (*Mecmû'ü fetâvâ*, III, 160-210) sonucunda İbn Teymiyye suçsuz bulduysa da Kahire'den gelen bir emirle oraya götürülerek yeniden sorgulanıp mahkûm edildi.

Bir müddet Kahire'de bazı medreselerde ders veren İbnü'l-Vekil daha sonra Dimaşk'a döndü. Emeviyye Camii hatipliğine getirilmesine şehrin ileri gelenlerinden bir grubun tepki göstermesi üzerine bu görevden alındıysa da çeşitli medreselerdeki görevini sürdürdü. Bu sırada Şam nâibiyle ilişkileri bozulunca Dimaşk'tan ayrılıp Halep'e gitmek zorunda kaldı. Burada kaldığı bir yıl boyunca ders verdi ve halkın yakın ilgisine mazhar oldu. el-Melikü'l-Muzaffer II. Baybars, 709 (1310) yılında Mısır'ın idaresini el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun'a bırakınca İbnü'l-Vekil de ona bağlılığını sunmak üzere huzuruna çıktı. Baybars zamanında, el-Melikü'n-Nâsır'ın yönetime ehil olmadığı yönünde verdiği bir fetva ve aleyhinde sarfettiği ileri sürülen sözleri yüzünden bir müddet aralarında soğukluk devam ettirse de kısa sürede sultan katında eski itibarını kazanmaya muvaffak oldu.

el-Melikü'n-Nâsır, İbnü'l-Vekil'i, 713 yılı Safer ayı sonlarında (Haziran 1313) Mûsâ

b. Mühennâ ve Alâeddin Tanboğa ile birlikte Mühennâ b. İsâ'ya elçi olarak gönderdi. Heyet Tedmür'de onunla buluştuktan sonra İbnü'l-Vekil, Tanboğa ile birlikte Kahire'ye geri döndü ve oraya yerleşti. Şâfiî Zâviyesi (Haşşâbiyye Medresesi), el-Meşhedü'l-Hüseynî ve Nâsiriyye Medresesi'nde fıkıh dersleri verdi. 24 Zilhicce 716 (9 Mart 1317) tarihinde Kahire'de vefat etti ve Karâfe'deki Kazasker Kabristanı'na defnedildi.

İbnü'l-Vekil, devrinde Şâfiî mezhebinin önde gelen âlimlerindendi. Hadisler üzerinde yaptığı felsefî ve kelâmî yorumlar bu alanda iyi bir birikime sahip olduğunu göstermekle birlikte fıkıh ve usulü en fazla temayüz ettiği sahalardı. Bu husustaki kabiliyeti sayesinde yirmi yaşlarında fetva verebilecek duruma gelmiş, fikrî ve ilmî tartışmalara katılmış, şiir ve münazaraya yatkınlığı onu bu konularda da şöhrret sahibi yapmıştır. Şâfiî ulemâsı arasında ondan başka hiç kimsenin İbn Teymiyye ile münazaraya cesaret edemediği söylenir.

İbn Teymiyye ile birçok defa tartışmaya giren İbnü'l-Vekil, ilmî vukufunu itiraf etmekle birlikte ona karşı oldukça hırçın bir tavır sergileyerek zaman zaman hakarete varacak derecede ağır sözler sarfetmiş, buna rağmen İbn Teymiyye kendisini övmekten ve hakkında iyi şeyler söylemekten geri durmamıştır. İki âlim arası bu mücadele bazı kimselerin İbnü'l-Vekil hakkında müsbet bazılarının da menfi değerlendirme yapmasına yol açmıştır. Nitekim Tâceddin İbnü's-Sübkî, babası Takıyyüddin es-Sübkî'nin onu sevip saydığını ve Eş'arî kelâmı konusundaki bilgisini takdir ettiğini nakleder. Bu teveccühün sebebi, Selefi akîde anlayışını savunan İbn Teymiyye karşısında Eş'arî anlayışını müdafaaadaki başarısı olmalıdır.

Tıpla da ilgilenen İbnü'l-Vekil'in bu alanda uzman olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim bir defasında Şam nâibi Cemâleddin Efremlî'e hazırladığı ilâç hastanın durumunun daha da kötüleşmesine yol açınca askerler onu öldürmeye kalkışmış ve emri iyileştiren Emînüddin Süleyman el-Hakîm kendisine, "Tıbbî bırak, fıkıhla ilgilen; zira müftünün hatası telâfi edilir, fakat tabibinki edilemez" demiştir (Safedî, IV, 277; İbn Hacer, IV, 120).

Eserleri. 1. *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*. Müellifin vefatı üzerine yeğeni Zeynüddin İbnü'l-Vekil Muhammed b. Abdullah tarafından gözden geçirilerek tamamlanmıştır. Fıkıh literatüründe bu türdeki ilk ça-

ışma kabul edilen eser (bk. EŞBÂH ve NEZÂİR) İsnevî, İbnü's-Sübkî, Süyûtî ve İbn Nüceym'in aynı adı taşıyan kitaplarına örnek olmuştur. Belli bir tertibi bulunmayan, konuların "kaide", "fâide" ve "fasıl" gibi başlıklar altında ele alındığı eserde Şâfiî mezhebi dışındaki mezheplerin görüşlerine nâdiren yer verilmiş, fikhî meselelerin ayrıntılarına girilmeyip deliller de genellikle zikredilmemiştir. *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*'in I. cildi Ahmed b. Muhammed el-Unkurî (1404), II. cildi Âdil b. Abdullah eş-Şüveyh (1407) tarafından Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd'da yüksek lisans çalışması olarak neşre hazırlanıp yayımlanmıştır (Riyad 1413/1993). 2. *Şerhu'l-Ahkâm*. Müellifin, İbnü'l-Harrât olarak da tanınan İbn Abdülhak el-İşbilî'nin eserine yazdığı, hadis, fikhî ve usuldeki derinliğini gösteren bir şerh olup sadece üç cildi yazılabılmıştır (İbn Hacer, IV, 119). 3. *Trâzû'd-dâr*. Müveşşah türü şiirlerini topladığı bir eserdir (Safedî, IV, 267). 4. *Kitâbü'l-Farq beyne'l-melek ve'n-nebî ve's-şehîd ve'l-velî ve'l-âlim* (Makrîzî, VI, 438).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Taymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, III, 160-210; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, VI, 206-208; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, IV, 13-26; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 264-284; Sübkî, *Tabakât*, VIII, 342-343; IX, 253-267; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 459-461; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIV, 80-81; Makrîzî, *el-Mukaffe'l-kebir* (nşr. Muhammed el-Yâlâvî), Beyrut 1411/1991, VI, 435-440; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 233-235; İbn Hacer, *ed-Dürrerü'l-kâmine*, IV, 115-123; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IX, 233-235; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 27-31; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 40-42; İsmail Yiğit, *Siyâsi-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Mamlûkler*, İstanbul 1991, s. 57-81; Donald P. Little, "The Historical and Historiographical Significance of the Detention of Ibn Taymiyya", *IJMES*, IV (1973), s. 311-327; Sherman A. Jackson, "Ibn Taymiyyah on Trial in Damascus", *JSS*, XXXIX/1 (1994), s. 41-85; Mustafa Bakır, "Eşbâh ve Nezâir", *DİA*, XI, 457; a.mlf., "el-Eşbâh ve'n-nezâir", a.e., XI, 458.

BİLAL AYBAKAN

İBNÜ'İ-VERDÎ, Sirâceddin

(سراج الدين ابن الوردی)

Ebû Hafs Sirâcuddîn Ömer

(ö. 861/1457 [?])

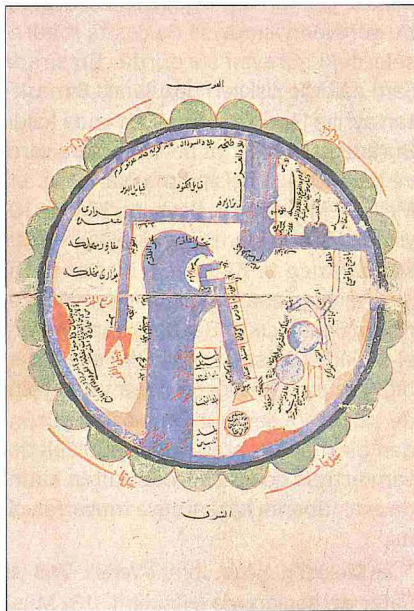
Harîdetü'l-acâ'ib ve ferîdetü'l-garâ'ib adlı eseriyile tanınan coğrafyacı.

Kaynaklarda XIV-XV. yüzyıl Şam-Filistin bölgesi coğrafyacıları arasında gösterilmesine rağmen bazı müellifler tarafından, kendisinden yaklaşık 100 yıl önce ya-

şayan Ebû Hafs Zeynüddin Ömer b. Muzafer İbnü'l-Verdî ile (ö. 749/1349) karıştırılmış ve eseri ona mal edilmiştir (meselâ *Keşfü'z-zunûn*, I, 701; Guignes, II, 19-59; Kehhâle, VIII, 3). Coğrafyacı İbnü'l-Verdî'yi, daha sonra yaşaması ve muhtemelen aynı aileden gelmesi sebebiyle bazıları İbnü'l-Verdî el-Asgar, bazıları da İbnü'l-Verdî es-Sânî olarak tanımlamışlardır. Coğrafyacı İbnü'l-Verdî de diğeri gibi Halep yakınlarındaki Maarretünnu'mân'da yetişmiştir. Ölüm tarihi için Zilkade 861 (Ekim 1457) tarihi yanında 850 (1446) yılı da verilmektedir.

İbnü'l-Verdî, İslâm âleminde ve Avrupa'da *Harîdetü'l-acâ'ib ve ferîdetü'l-garâ'ib* adlı eseriyile tanınmıştır. Bu kitabın orijinal bir telif sayıldığını söyleyenler yanında İbn Şebîb (İbn Hamdân) el-Harrânî'ye nisbet edilen *Câmî'u'l-fünûn ve selvetü'l-mahzûn*'dan (Brockelmann, GAL, II, 162; Suppl., II, 161-162) alıntı olduğunu ileri sürenler de vardır; hatta Kâtib Çelebi ağır tenkitlerde bulunmuş, müellifin bir coğrafya âlimi olmadığını dahi iddia etmiştir. Belhî ekolü geleneğini takip eden Zekeriyâ el-Kazvîni ve Şeyhür-rabve ed-Dimaşki'nin eserleri tarzında hazırlandığı görülen kitabın girişinde yuvarlak bir dünya haritası yer almaktadır. 822 (1419) yılında tamamlandığı sanılan

Sirâceddin İbnü'l-Verdî'nin *Harîdetü'l-acâ'ib* adlı eserindeki dünya haritası (Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa, nr. 435, vr. 3^b-4^a)

Sirâceddin İbnü'l-Verdî'nin *Harîdetü'l-acâ'ib* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa, nr. 435)

eserde çeşitli ilim ve fenlerden bahsedildikten sonra birinci kısmında coğrafi bölgeler, dağlar, nehirler, ikinci kısmında bitkiler, hayvanlar, madenler ve bu madenlerin özellikleri, yararları hakkında bilgi verilmektedir. Kozmografik bir yaklaşımla kaleme alınan eserde kıyamet alâmetleri de konu edilmekte, gerçeklerle hayaller, tarihî olaylarla efsaneler iç içe anlatılmaktadır.

Harîdetü'l-acâ'ib'in dünya kütüphanelerinde pek çok nüshası bulunmaktadır. Kitabın büyük ilgi görmesinin sebebi, diğer İslâm coğrafyacılarının eserlerinde rastlanmayan Avrupa, Afrika ve Arap ülkeleri hakkında bazı ilginç bilgiler içermesidir. Müellif, Ali b. Hüseyin el-Mesûdî'den aldığı Rusya ve Doğu Avrupa'ya dair bilgiler yanında Trapani'yi Sicilya'ya bağlayan bir köprü'nün varlığından da söz etmektedir. Michele Amari bu köprü rivayetini ilk ortaya atanın İbnü'l-Verdî olduğunu söyler (*Storia dei Musulmani di Sicilia*, I, 60). Franz Taeschner'e göre de Osmanlılar'ın İstanbul'u almasından önce burası hakkında İslâm kaynaklarında anlatılan en geniş bilgi İbnü'l-Verdî'de bulunmaktadır (*Beiträge zur historischen Geographie*, s. 85). *Harîdetü'l-acâ'ib*'in bazı baskılarında yer almayan, ancak Carl Johann Tornberg, Hans von Mzik ve Kon-